

3 TAALVAARDIGHEID

1 Facetten van taalvaardigheid. Inleiding op de thema's Taalvaardigheidsonderwijs en Empirisch onderzoek naar taalvaardigheid.

Marcel Bax en Wim Vuijk

Hieronder volgen acht artikelen waarin uiteenlopende facetten van de problematiek rond de adequate taalhantering behandeld worden. Hoewel drie opstellen de neerslag vormen van bijdragen aan het congres-thema Taalvaardigheidsonderwijs en de andere vijf uitwerkingen zijn van voordrachten ter zake van het thema Empirisch onderzoek naar taalvaardigheid, zijn ze alle representatief voor de wijze waarop thans binnen het vakgebied van de taalbeheersing - maar vooral ook, gelet op de professie van de auteurs, binnen disciplines die daarmee annex zijn - het evalueren en optimaliseren van de vaardigheid in het effectief en efficiënt gebruik van taal aan de orde wordt gesteld.

Overzien we het geheel der bijdragen over taalvaardigheidsonderwijs en -onderzoek aan de taalbeheersingscongressen sinds het eerste VIOT-symposium (in 1978), dan vallen er twee algemene opmerkingen te maken. De eerste houdt verband met het aantal bijdragen; opvallend kan namelijk het feit heten, dat er zich na het afgelopen decennium een in kwantitatief opzicht neergaande lijn aftekent. Van de 15 gepubliceerde bijdragen aan het symposium handelen er 4 (zeg 25%) over praktische taalvaardigheid. De VIOT-bundel uit 1981 bevat 30 artikelen, waarvan er 17 (57%) direct betrekking hebben op de taalvaardigheidsproblematiek. Ook in 1984 bleek de belangstelling voor de praktische taalbeheersing groot: 26 (42%) van de 61 bijdragen zijn daaraan gewijd. Voor 1987 ziet de verhouding er als volgt uit: van de 51 artikelen stellen er 21 (41%) taalvaardigheidsproblemen aan de orde. De onderhavige bundel laat deze verdeling zien: 8 taalvaardigheidsbijdragen op een totaal van 42 (19%), waarbij we overigens wel moeten opmerken, dat er bij gelegenheid van het Groningse congres 9 lezingen werden gehouden over taalvaardigheidsonderwijs en 7 over het empirisch onderzoek naar taalvaardigheid. Dit laatste niet tegenstaande, schijnt het, dat de belangstelling van taalbeheersers voor de praktische taalvaardigheid enigermate tanende is.

Maar ook ditmaal bedriegt de schijn! We moeten immers vaststellen, dat de belangstelling voor de taalverkeerspraktijk zich in toenemende mate vertoont in het bestek van andere (congres)thema's. Zo kunnen we erop wijzen, met Van Eemeren (in zijn Inleiding ter zake, in deze bundel), dat er zich binnen het domein Argumentatie-theorie & Retorica een tendens voordoet om de aandacht van theoretische problemen te verplaatsen naar de argumentatiepraktijk. Een grote belangstelling voor de praktijk kenmerkt eveneens het merendeel van de bijdragen aan het thema Taalbeheersing in organisaties; in dat verband is empirisch onderzoek van een communicatiepraktijk vaak hecht verbonden met het opstellen van adviezen en richtlijnen die praktisch aangaande. Wanneer we ons dan verder nog realiseren, dat de onderzoeken die gepresenteerd werden in het kader van het (thans voor een deel van nieuwe contouren voorziene) thema Tekst- en gespreksanalyse, in een aantal

gevallen zonder meer relevant zijn voor de verbetering van een taalgebruikspraktijk, dan is de weg gebaad voor de conclusie dat de vakbeoefenaren op geen enkele wijze afbreuk doen aan de praktische doelstellingen van het vak Taalbeheersing, maar dat vooral de aandacht in hoge mate is verlegd - in het bijzonder van de taalbeheersing in 'schoolse' settings naar andere taalverkeerscontexten waar grote belangen gemoeid zijn met de optimalisering van de communicatie.

Aan onze tweede opmerking gaat deze observatie vooraf: in tegenstelling tot de eerdere congressen verbijzonderen de bijdragen over taalvaardigheid aan het Groningse congres (alsmede de onderstaande artikelen) vrijwel zonder uitzondering aspecten van de schriftelijke communicatie; voor 1991 valt er in dit opzicht slechts één afwijking te registreren: de voordracht van Schreuder over luistertoetsen. Voegen we deze bevinding toe aan het beeld dat de andere congres thema's in dezen bieden, dan ontstaat de algemene indruk dat tegenwoordig de mondelinge vormen van taalverkeer - en dan speciaal de niet-alledaagse - in wel erg geringe mate de wetenschappelijke interesses van taalbeheersers vermogen te wekken. Op deze plaats past het ons, als inleiders van het taalvaardigheidsthema, tot uitdrukking te brengen dat dit ons als een betreurenswaardig onevenwichtige situatie voorkomt...

Beschouwen we nu de onderwerpen van de onderstaande artikelen over het onderzoek naar schrijf- en leesprocessen en het onderricht in schriftelijke vormen van communicatie, dan stellen we vast dat, naast correctheidskwesties, twee aspecten bijzondere aandacht krijgen: de problematiek rond het meten en toetsen van taalvaardigheden en de procesbeïnvloeding van technische innovaties op het gebied van de tekstproductie en -verwerking. De adequate behandeling van deze beide facetten blijkt een groot beroep te doen op specialistische kennis, niet in de laatste plaats van statistische dataverwerkingsmethoden en -technieken. Zo gezien, is het niet verwonderlijk dat het taalvaardigheidsthema tegenwoordig vooral behandeld en gevoerd wordt door beoefenaren van specialismen die zich buiten de taalbeheersing in engere zin bevinden.

Zo stelt Schoonen (UvA, SCO), in het eerste artikel, verschillende facetten van de meting van schrijfvaardigheid aan de orde. In zijn onderzoek naar verschillende operationalisaties daarvan (o.m. gemeten met behulp van stelopdrachten en meerkeuze-toetsen) tracht hij meer inzicht te krijgen in de validiteit van die operaties door ze te relateren aan relevante deelvaardigheden uit Guilford's Structure-of-Intellect-model. Zoals hierboven reeds gemeld, bespreekt Schreuder (Cito) een aspect van het onderwijs in de mondelinge communicatie; in zijn bijdrage geeft hij inzicht in de resultaten van video- en audioversies van luistertoetsen. In de dan volgende bijdrage vraagt Hacquebord (RUG, Toegepaste taalkunde) zich af, of de door haar ontwikkelde methode van tekstbegripstoetsing ook gebruikt kan worden om leesproblemen bij leerlingen in het voortgezet onderwijs te signaleren en te diagnostiseren. Assink, De Jong en Kattenberg (RUU, Psychonomie) bestuderen, in het bestek van een experimenteel onderzoek, de vaardigheid van zwakke en normale lezers onder het aspect van verschillen in het strategisch gebruik van orthografische structuren van geschreven woorden.

Van Oostendorp (RUU, Psychonomie) doet daarna verslag van een experimenteel onderzoek naar de invloed van het type beeldscherm en de tekstlay-out op de verwerking van (studie)teksten. Ook in de bijdrage van Van Waes (UFSIA / UT, Toegepaste taalkunde) wordt ingegaan op het effect van beeldschermgrootte;

zijn onderzoek heeft echter betrekking op de tekstproductie, inzonderheid het revisiegedrag van ervaren schrijvers.

In de laatste twee bijdragen wordt de relatie uitgewerkt tussen schrijfvaardigheid en aspecten van grammatica. In dat verband onderzoekt Onrust (VU, Nederlands) de eisen waaraan topic-zinnen moeten voldoen, en behandelt ze de grammaticale middelen om zulke zinnen te laten beantwoorden aan dergelijke eisen. Ten slotte bezint Schuur (RUU Nederlands) zich op de waarde van de globale maten voor de formuleerbaarheid (connectiviteit en gemiddeld aantal woorden per T-unit) die hij gebruikte bij zijn dissertatie-onderzoek inzake het effect van vormen van probleemgericht schrijfonderwijs op de zinsbouwvaardigheid.